

KLEIO

EERSTE JAARGANG

NUMMER 1

KLEIO

TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING

VAN GESCHIEDENISLERAREN IN NEDERLAND

REDACTIE: DR. A. F. MANNING, DR. S. B. J. ZILVERBERG EN DR. R. REINSMA

(REDACTIESECRETARIS: MISPELSTRAAT 18, DEN HAAG

TELEFOON 070-393283)

EERSTE JAARGANG | NUMMER 1 | SEPTEMBER 1959

Van de Redactie

Nu het eerste nummer uitgaat, wil de redactie haar vertrouwen uitspreken in de toekomst van dit blad. Dit vertrouwen berust op de spontane hulp van allen, die werden aangezocht. Een hulp, geheel belangeloos verleend, dikwijls zelfs zonder vergoeding der porti! Waar in ons corps zoveel begrip heerst voor collegialiteit, mag men t.a.v. de toekomst toch stellig optimistisch zijn.

Twee aspecten stonden de redactie bij de opzet van dit orgaan voor ogen: een didactisch en een wetenschappelijk. Zij weerspiegelen zich reeds in de inhoud van dit nummer. Voor het volgende (eind januari) kan o.m. verwacht worden:

het begin van een rubriek over de leerlingenbibliotheek van Mej. Revers; een bijdrage van Dr. Bornewasser;

een verslag over de conferentie van Havelte, dat nu te laat binnenkwam, maar waaraan wij nog juist konden ontlenen, dat de volgende conferentie zal plaats vinden op 10 en 11 oktober in de Volkshogeschool te Bergen en ditmaal zal worden georganiseerd in samenwerking met het Bestuur van onze vereniging. Inleiders zullen zijn: Dr. P. Fontaine en Mr. W. A. Spruyt („Werkstukken in de geschiedenisles”) en C. J. Canters („Het totale beeld der historie als achtergrond van de geschiedenisles”).

Enkele rubrieken moeten uiteraard nog op dreef komen. Suggesties zijn van harte welkom!

REINSMA

De semi-concentrische methode

(a-periode)

MAANDAG 11 januari 1954 werd onder auspiciën van het C.P.S. een conferentie van leraren geschiedenis aan de christelijke scholen voor V.H.M.O. en kweekscholen gehouden, waar als eerste discussiepunt het volgende aan de orde werd gesteld: 'Uitgaande van de doelstelling, zoals deze door de sectie geschiedenis van het C.P.S. is geformuleerd, vragen wij ons af, welke *methode* bij het geschiedenis-onderwijs de meest aanbevelenswaardige zal zijn. Zal een minder strakke cursorische methode aanbeveling verdienen? Bijv.: In de eerste twee klassen van de scholen voor V.H.M.O. een beknopt overzicht van de geschiedenis geven; daarna brede behandeling van die stof, welke voor bepaalde schooltypen de meest gewenste is. Dit overzicht zou regelmatig gerepeteerd moeten worden, opdat bij de bredere behandeling in de hogere leerjaren de daar te behandelen stof in dit schema kan worden ingepast, waardoor het verband duidelijker zou worden.'

De conclusie van de gezamenlijke secties was weinig hoopvol. Zij luidde: 'In alle secties sprak men zich uit voor het behoud van de cursorische methode. De minderheid in de verschillende secties stond wel sympathiek tegenover een concentrische methode, maar wilde dit overzicht geven in drie jaar en niet in twee zoals in het discussiepunt was voorgesteld. Algemeen was men van oordeel, dat de cursorische methode verbeterd dient te worden. Deze verbetering zag men allereerst in beperking van de leerstof.'

De sectie geschiedenis voor het V.H.M.O. van het C.P.S. heeft niettegenstaande dit weinig moedgevende resultaat gemeend deze kwestie niet ter zijde te moeten leggen. De 15e januari 1957 heeft zij een schrijven gericht tot de docenten geschiedenis, waarin deze verzocht werd een proef te nemen met de concentrische methode. Hierop werd door zes collega's gunstig gereageerd en het C.P.S. heeft toen een subcommissie van de sectie geschiedenis gevormd, die zou gaan experimenteren met wat al spoedig genoemd werd *de semi-concentrische methode*.

Nu was de sectie inmiddels tot het inzicht gekomen, dat een eerste behandeling van de geschiedenis in drie jaar de voorkeur verdiende boven die in twee jaar. De leden van de subcommissie namen unaniem dit denkbeeld over en bouwden daarop hun experiment, dat voorlopig slechts de geschiedenis in de a-periode (de klassen 1, 2 en 3) zou omvatten.

De grootste moeilijkheid was, dat men voor de behandeling van de geschiedenis geen gebruik kon maken van de bestaande leerboeken. Besloten werd

zelf de boekjes te schrijven en deze de eerste jaren in gestencilde vorm te gebruiken.

Hoewel nu in september 1959 het eerste deel in officiële vorm zal verschijnen (Dr. R. Reinsma en Mr. M. B. v. d. Hoeven - Fundamenten en Mijlpalen I met Werkboekje, uitg. Meulenhoff, Amsterdam), is het experiment nog aan de gang en het zou voorbarig zijn daaruit reeds nu conclusies te trekken. Wij weten, dat ware vernieuwing van onderwijs verbazend moeilijk is. Het is niet zo'n zware opgave een idealistisch geluid te laten horen hoe mooi alles toch wel kon zijn, als.....; en het is ook nog niet zo moeilijk eens met de leerlingen aan een aardig project te werken, wellicht aan een reeks projecten. Anders wordt het wanneer men zijn ideeën in een methode wil uitwerken, waarmee ook collega's kunnen werken, en dat niet een jaar, maar jaren achter-één.

Naast dit experiment bespraken de laatste jaren collega's bij verschillende gelegenheden de waarde van de semi-concentrische methode, nl. op de M.M.S.-conferentie november 1957 en op de conferentie in Bergen maart 1958.

Dan wijdde Dr. Bornewasser in zijn mooie artikel in Valcooch (sept. 1958, no 56) er de nodige aandacht aan, terwijl Dr. Reinsma in het Christelijk Pædagogisch Studieblad van juli-aug. 1958 over 'Het voor en tegen van de semi-concentrische methode bij het geschiedenisonderwijs' schreef (overgenomen in het C.G.M.O.-orgaan van 1 nov. 1958).

NA u aldus iets over de belevenissen van de semi-concentrische methode van de laatste vijf jaren te hebben medegedeeld, haast ik mij naar mijn eigenlijke onderwerp.

Bij veel leraren geschiedenis heerst een zeker onbevredigd gevoel over de resultaten die zij, ondanks hard werken, met hun leerlingen bereiken. De leerlingen vergeten zo gauw, ook al is de stof goed behandeld, goed geleerd en regelmatig overhoord. Daarbij komt dan vaak de vraag, wat de kinderen toch wel aan al die geleerdheid hebben: worden zij er wel door gevormd; wat kunnen zij er later mee doen? Dan: er moet veel te veel stof verwerkt en geleerd worden. Dus: stofkeuze! Maar hoe? Allemaal vragen waarop, dat zal iedere ervaren docent direct toegeven, niet zo gemakkelijk antwoorden te geven zijn.

Zonder nu te willen poneren dat de semi-concentrische methode *de* oplossing voor al deze problemen is, meen ik dat met deze methode toch wel iets tot verbetering bereikt kan worden.

Volgens de semi-concentrische methode wordt de stof die bij het vak geschiedenis onderwezen moet worden als volgt verdeeld:

1. In de klassen 1, 2 en 3 (*de a-periode*) wordt een overzicht van de Oudheid tot heden gegeven, dat aldus wordt onderverdeeld:

klas 1 - Oudheid tot 1648

klas 2 - 1648 tot 1814

klas 3 - 1814 tot heden

11. In de daarop volgende klassen (*de b-periode*) wordt in de verschillende afdelingen de examenstof behandeld. In de Gymnasiumafdeling komt daar dan nog een bredere behandeling van de oude geschiedenis bij.

Wij zullen ons nu verder uitsluitend met het geschiedenisonderwijs in de a-periode bezighouden.

In de eerste drie klassen hebben wij te maken met leerlingen van ongeveer 12 tot 15 jaar. Wat is het doel dat wij met ons geschiedenisonderwijs bij deze kinderen willen bereiken? Toch *niet* bv. het verstaan van de politiek-economisch-sociaal-culturele structuur van hun eigen tijd.

Het gaat hier toch nog slechts om het bijbrengen van *elementaire historische kennis*. Deze leerlingen weten van bv. de algemene geschiedenis niets af. De eerste opgave is dus, bij hen een basis te leggen waarop later verder gebouwd kan worden.

Waar de meesten van hen graag uit het hoofd leren, kan het niet zo'n zware opgave zijn, in drie jaar tijd hun een duidelijk, maar eenvoudig overzicht van de ontwikkelingsgang der geschiedenis bij te brengen.

Natuurlijk mag het bespreken, overhoren en repeteren hiervan slechts een deel van het lesuur nemen. Deze methode zou veroordeeld zijn, als zij geen gelegenheid bood voor vertelling, het laten zien van illustraties, het vertonen van filmstrips, (m.a.w. tegemoet kwam aan de behoefte van het kind om wat behandeld is of wordt *te zien*), en aan activeringsmogelijkheden als het tekenen van kaartjes, het maken van tijdbalken, etc.

Om nu te voorkomen dat dit overzicht een dorre opsomming van feiten en jaartallen wordt, wat zou betekenen een geschiedenis in onverantwoordelijke oppervlakkigheid, moet zeer veel aandacht besteed worden aan de methode van stofkeuze, dus in dit geval aan stofbeperking.

Is het, zo kan men zich afvragen, niet verstandiger om, in plaats van over te gaan op de semi-concentrische methode, de hele chronologische behandeling los te laten en het probleem der stofkeuze op een volkomen nieuwe, frisse wijze op te lossen, met behulp van de resultaten van het onderzoek op het gebied der kinderpsychologie?

Als antwoord op deze vraag wil ik een duidelijk onderscheid maken tussen:

A de verdeling der totale stof in die voor de a- en b-periode, dus volgens de semi-concentrische methode, en

B de methodische beperking van de stof gegeven in de a- en b-periode.

Men kan nl. zich vóór de semi-concentrische methode uitspreken, zonder dat men nog een uitspraak gedaan heeft over het hóé der beperking.

De sectie geschiedenis voor het V.H.M.O. van het C.P.S. heeft zich met het probleem van de stofkeuze beziggehouden en is na hard werken en veel vergaderen met een Voorstel tot stofbeperking gekomen. Ook hierbij is duidelijk

gebleken, hoe moeilijk werkelijke vernieuwing van het onderwijs is. Bijzonder leerzaam en interessant is in deze brochure de inleiding van Dr. J. Roelink, die daarin tegenover elkaar plaatst de subtractieve wijze van beperken (zoals door de sectie toegepast) waarbij de 'normale' stof wordt beperkt en de constructieve, toegepast bv. in Duitsland (hoewel de meningen erover daar sterk uiteenlopen), waarbij de leraar aan de hand van een aantal 'Grundthemen' de geschiedenis behandelt. In Bouwstoffen iv (C.P.S. blad febr. 1958, no 2) merkt Dr. Roelink op, dat in Frankrijk en Engeland in dezelfde richting gezocht wordt naar een methode van stofkeuze: in Frankrijk bracht de overlading in het geschiedenisonderwijs de roep om *échantillonnage*, in Engeland kwam men met de eis van *patch approach*.

Voorshands geef ik, zeker voor de a-periode, waar het toch gaat om het bijbrengen van elementaire historische kennis, de voorkeur aan de subtractieve wijze van beperken. Wat de leerlingen toch vooral in deze periode moeten gaan leren zien is het verband en de continuïteit.

Zeer veel hangt voor het slagen van dit experiment af van de docent die besloten heeft met deze methode te gaan werken. Vooral als men vele jaren volgens de cursorische methode zijn lessen gegeven heeft en gewend geraakt is aan een bepaalde indeling van de stof, is omschakeling moeilijk.

Toch meen ik dat deze semi-concentrische methode de proefneming ten volle waard is. Gelukt het werkelijk, de leerlingen in drie jaren een duidelijk overzicht van de geschiedenis zó bij te brengen, dat dit a.h.w. een deel van hen zelf geworden is, dan zal, zo zij op school blijven, in de volgende jaren dit het stamien kunnen worden, waarop niet alleen bij geschiedenis, maar ook bij andere vakken als literatuurgeschiedenis, op de M.M.S. ook bij de kunst- en muziekgeschiedenis, verder gebouwd kan worden. Verlaten de leerlingen na deze drie jaren de school, dan geven wij hun niet, zoals toch nu het geval is, een torso aan historische kennis, maar een, wellicht wat schriel, afgerond geheel van kennis omtrent de ontwikkelingsgang der geschiedenis mee.

J. L. STRUYK

De plaats der cultuurgeschiedenis bij ons onderwijs

SEDERT tientallen jaren wordt ons onderwijs in de geschiedenis verontrust door de vraag: *politieke geschiedenis* of *cultuurgeschiedenis*. De eerste, vaak uitgemeemaakt voor *histoire des batailles*, zou te sterk de aandacht vragen, een te zware wissel trekken op het geheugen onzer leerlingen, oninteressant zijn en bovendien nog onzedelijk wezen, n.l. te bloedig!

Daarentegen zou de *cultuurgeschiedenis* een verheffender stof behandelen dan rijtjes duistere vorsten met bijbehorende regeringsjaren (Men denke aan Charivarius' held in zijn H.B.S.-rijm: Zeven Dirken dreunt hij op!). Het goede in de mens zou daardoor beter tot zijn recht komen b.v. in kunst, litteratuur, wetenschap, techniek enz. Vooral de gestadige, onloochenbare *voortgang* van het menselijk geslacht kwam daardoor meer uit de verf dan door de eindeloze en zinloze oorlogen met hun wapenstilstanden en vredesvoorwaarden (met bijbehorende jaartallen en namen van generaals en veldslagen).

Men beroept zich daarbij gaarne op de grote *Huizinga*. M.i. ten onrechte. Huizinga heeft zeer veel over cultuurgeschiedenis geschreven, doch was allerm minst een onverdeeld voorstander daarvan, gelijk men hem wel eens doodverft. Hij achtte de geschiedenis van de staat hoogst belangrijk, ja, noemde als belangrijkste feit uit de ganse wereldgeschiedenis: de *Franse Revolutie*.

Doch laten wij niet bij de woorden van een Meester zweren, doch voor onszelf nagaan, waarom wij de politieke geschiedenis en die van de oorlog zeker niet bij ons onderwijs mogen overslaan of verwaarlozen.

Ten eerste zij opgemerkt, dat de *politiek* en zelfs de *oorlogvoering* hun eigen cultuur hebben. Het *diplomatieke verkeer* is een hoogst belangrijk onderdeel der menselijke beschavingsgeschiedenis en zou een prachtige inleiding kunnen vormen op een hoofdstuk als: 'Vredesbeweging en Volkenbond', indien men deze inleiding niet steeds weglief. Misschien omdat sedert Charivarius de diplomaten ten onrechte als oorlogsophitsers worden versleten. In ieder geval heeft het politieke verkeer tussen stammen en staten sedert de oudste tijden in allerlei landen zeer verschillende en merkwaardige stadia doorlopen, die een kennisneming ten volle waard zijn. De *etnologie* zou hieromtrent verrassende mededelingen kunnen doen.

Ook de *krijgskunde* is niet alleen zijdelings verbonden met vele takken van cultuur als: techniek, kunst, architectuur, kostuumkunde, religie, doch maakt bij verschillende volkeren een belangrijk deel van hun bestaan uit: koppen-snellers, Sparta, Pruisen en dgl. Ter wille van een zuivere rechtvaardigheid mag

men dit aandeel in de cultuur niet verdonkeremanen. Men verwarre nl. niet constateren met toejuichen. Het is merkwaardig hoe juist het cultuurelement in de *krijgskunst*, de ontwikkeling der *legerorganisatie* (b.v. het opkomen van de generale staf), van *tactiek* en *strategie* bijna geheel verwaarloosd worden. Hoogstens wijdt men een enkel woord aan nieuwe *strijdmiddelen*, als de vuurwapens, de onderzeeër, het luchtwapen.

Maar niet alleen, omdat zij enige cultuurelementen bevatten, die van 's mensen vernuft of artisticeit getuigen, mogen staatkunde en militaire bedrijvigheid niet verwaarloosd blijven, zij verdienen in de eerste plaats vermelding om hun grote *zedelijke betekenis*. Dit zal menigeen verbazen. Doch het komt mij voor, dat ten slotte de politiek en de oorlog, zijnde de voortzetting der politiek met het zwaard, hoe vreemd het ook moge lijken, een *strijd om het recht* vormen. Natuurlijk is deze rechtsstrijd in sterke mate vermengd en verontreinigd door onrecht, wreedheid, willekeur, zelfzucht en, niet het minst, door zelfverblindings. Men spreekt daarom wel eens van een *tragische* strijd. Anderen zullen als rechtgeaarde pacifisten de *strijdmiddelen* afkeuren ('Niet met de wapenen der barbaren, Het blanke zwaard des geestes voeren wij'). Doch het gaat hier niet in de eerste plaats over goed- of afkeuren, doch over het constateren van het feit, dat hoe onzuiver ook, politiek en oorlog een *rechtsstrijd* vormen, waarbij de hoogste zedelijke factoren op het spel staan: recht, orde, vrijheid, godsdienst. In deze rechtsstrijd zet men zijn leven op het spel, hetgeen er een buitengewoon *dramatisch* karakter aan geeft. Men denke aan leuzen als: overwinnen of sterven; la liberté ou la mort! die niet altijd holle frazen geweest zijn. Roemrijk worden zij herdacht, die in deze rechtsstrijd hun leven geofferd hebben, het hoogste, dat zij op aarde bezaten. Zij worden opgenomen in de rij der nationale *helden*. Zij zijn talrijker dan de helden in enig ander menselijk bedrijf, tenzij men de martelaren voor een geloofsovertuiging erbij betreft, die echter ook enigszins in een rechtsstrijd zijn betrokken, zij het op andere wijze. Doch hoe gering in aantal zijn daarbij de thans veelgeroemde helden der wetenschap. De vaak geciteerde Galilei was géén held, wel een groot geleerde.

Ik geloof, dat het geschiedenisonderwijs sterk zou verarmen, indien men deze *strijd om het recht*, hoe krom veeltijds gevoerd, zou bagatelliseren of elimineren. Schuilt achter dit verwaarlozen van de rechtsstrijd niet soms een bepaalde richting, die de strijd om het recht gering acht, als zinloos beschouwt?

Een heel andere vraag is, hoe men deze stof de jeugd zal voorzetten, door welke geest beziel, en in welke mate. Er zijn vele manieren: nationalistische, chauvinistische, pacifistische, militairistische enz. Zal men met de tot dusverre in zwang zijnde breedsprakigheid doorgaan, of deze uitdunnen tot een dor, huiveringwekkend geraamte van feiten en jaartallen, waaraan geur noch smaak te bekennen vallen?

Men zal moeten kiezen en vereenvoudigen. Niet elke rechtsstrijd is belangwekkend, al kan het soms de moeite lonen op bepaalde hoofdstukken in te gaan. Hoe kan het *drama* der Franse Revolutie boeien of het *epos* van een

Napoleon! Wat kan het niet interessant zijn de tactiek van een Alexander, de strategie van een Hannibal uiteen te zetten of een enkele veld- of zeeslag van wereldbetekenis te bespreken: Waterloo, Trafalgar, Sedan of Tsjoë Sjima!

Maar welke rol mag hierbij de cultuurgeschiedenis spelen, zal men vragen. Ik geloof, dat deze bescheiden zal moeten wezen. Cultuurgeschiedenis zal bij ons gewone geschiedenisonderwijs niet veel meer kunnen zijn dan het inleiden en omkleden van de *zo ruim mogelijk genomen 'rechtsstrijd'*. Daardoor zal men de *levensbeschouwelijke motieven* der handelende acteurs kunnen waarderen en begrijpen, hun omgeving, zeden en gewoonten in de ruimste en edelste zin des woords zich kunnen voorstellen, waardoor het historische beeld wordt verlevendigd en verfraaid. Doet men dit niet, en legt men te sterk de nadruk op de details van het schilderij, dan loopt men gevaar af te dwalen en eindeloos rond te zwerven op neventerreinen. Hoe belangrijk deze ook mogen zijn op zichzelf, zij zijn te zamen genomen te omvangrijk voor één leraar om in luttele uren te doceren, te zwaar voor de opgroeiende jeugd om te verteren. Op de geschiedenisles is géén ruime plaats voor veel kunstgeschiedenis, muziekgeschiedenis, geschiedenis der wijsbegeerte en der dogmatiek, der techniek en der wetenschap. Geen mens kan met al deze vakken ook maar enigszins vertrouwd zijn; hij zal er anderen, minderjarigen, in weinig tijd niet vertrouwd mee kunnen maken. Al deze vakken zullen, vrees ik, het geschiedenisonderwijs topzwaar maken. Gaat men nog verder en geeft men enkel cultuurgeschiedenis, dan wordt het een lichaam zonder skelet.

Bovendien loopt de cultuurgeschiedenis niet steeds parallel met de geschiedenis van de staat. Menigmaal gaat ieder zijn eigen weg. Men denke aan Rubens en Van Dyck, die hun artistieke triomfen vierden tijdens de gestadige politieke en economische achteruitgang der Zuidelijke Nederlanden. Iets dergelijks vertonen Velasquez en Goya in de Spaanse geschiedenis. Karakteriseren de Pre-Rafaëlieten het Victoriaanse tijdvak? In zekere zin wel, maar men zoekt er te vergeefs de grootsheid van het British Empire in terug. De meeste leer- of handboeken slaan deze onbeduidende schilders maar over.

De proef op de som voor de onmisbaarheid der politieke geschiedenis is het weinig bevredigende historische beeld dat men verkrijgt, wanneer men noodgedwongen slechts over cultuurhistorische gegevens beschikt, b.v. in de *prehistorie*. Hoe pijnlijk mist men daar namen van volken, staten, personen en gebeurtenissen. Hoeveel voldoening wekt het daarentegen niet, wanneer het gelukt na tientallen jaren van onverdroten naspeuringen in de chaos van monumenten en beelden, van verweerde opschriften en nietszeggende vorstennamen een enigszins aannemelijk beeld te krijgen van het staatkundig verloop van Midden-Java van de 7e tot de 10e eeuw, zoals aan dr. Casparis de laatste jaren te beurt viel. Natuurlijk kan men esthetisch van de *Barabudur* genieten, gelijk ik zelf menigmaal mocht doen, doch de historicus wil meer. Hij wenst de tijd van de bouw, de maker, de opdrachtgever, de bedoeling van het grootse monument te leren kennen. Eerder is zijn historische weetgierigheid niet ver-

zadigd. Thans beginnen deze wensen in vervulling te gaan en krijgt deze 'berg van licht' een historische, een *politieke* achtergrond.

Zo gelukkig als bij de Barabudur zijn wij nog niet bij de pas onlangs ontdekte culturen van *Harappa* en *Mohenjo-Daro* in India. De gevonden inscripties zijn nog niet ontcijferd, geen naam, geen datum is ons overgeleverd. Deze grote monumenten van stedenbouw zweven nog vaag in een ver, duister verleden. De belijning van feiten en *jaartallen* ontbreekt.

De opnemingsmogelijkheid voor cijfers wordt bij jeugdige personen wel eens door ouderen onderschat, omdat deze zich aan zichzelf spiegelen. Men heeft er de oorlog aan verklaard, een 'numerus clausus' aan *jaartallen* opgelegd, of is afrondend te werk gegaan, aldus het historische beeld vervagend. Ik wil niet terug naar de jaartallenboekjes der vorige generatie - al heb ik persoonlijk er thans veel plezier van - maar een enkel jaartal kan toch wel veel goed doen, al was het maar als kapstok voor feiten. Indertijd verschaftte het mij grote voldoening, toen het mij gelukte enige orde te brengen in de chaos der Balische geschiedenis der 17e eeuw door de toevallige ontdekking van één jaartal, waardoor de ondergang van het rijkje Gelgel en de opkomst van het rijkje Kloengkoeng op dit 'last Paradise' gefixeerd werden. De feiten waren reeds lang bekend, doch het tijdstip van deze overgang zweefde schimachtig door de 17e en 18e eeuw. Thans bestaat de mogelijkheid tot verdere uitbouw van het historische beeld. Jaartallen waardeert men het meest, als ze ontbreken.

Bovendien maken de voorstanders der cultuurgeschiedenis zich, naar het mij voorkomt, schuldig aan zelfbedrog. Zij roepen om andere, betere zaken dan dorre diplomatie en bloedige vechthistorie. Ondertussen profiteren zij onbewust van het vaste geraamte der staatkundige geschiedenis, dat reeds bestaat en waarmede zij min of meer vertrouwd zijn. Op deze grondslag bouwen zij voort en merken pas het gemis als zij terreinen betreden, waar wel belangrijke hoofdstukken der cultuurgeschiedenis voor ons ontsloten zijn, doch waar de staatkundige lotgevallen der volkeren nog in de schoot der eeuwen verborgen liggen. Het is merkwaardig hoe vele handboeken over kunst- of literatuurgeschiedenis hun hoofdstukken beginnen met korte samenvattingen van staatkundige geschiedenis of er kortelings naar verwijzen. De meeste dezer werken vóóronderstellen enige kennis der staatkundige gebeurtenissen.

Samenvattend geloof ik dat men met het te sterk naar voren schuiven der cultuurgeschiedenis en het terugdringen van de staatkundige geschiedenis naar een plaatsje, waar zij zich nauwelijks als onderdeel der algemene geschiedenis vermag te handhaven, op de verkeerde weg is. Het machtigste vraagstuk ter wereld, n.l.: *hoe zal ik met mijn naaste leven*, dat nog even actueel is als tijdens Kaïn en Abel, dreigt daardoor in de verdrukking te komen.

DR. H. J. DE GRAAF.

Kerk en Staat in de Middeleeuwen

Nieuwe verworvenheden

GEEN artikelen zo nuttig als die welke zich aankondigen met de ondertitel: 'een historische herziening' (zo bijvoorbeeld R.S. Lopez, *Mohamed and Charlemagne, a revision*, *Speculum* 18, 1943, 14-38, en G.P. Cuttino: *Historical revision: the causes of the hundred years war*, *Speculum* 31, 1956, 433-459) of zonder deze titelatuur toch een dergelijk karakter dragen. Meestal worden daarin grondproblemen van de geschiedenis nog eens onder de loep genomen om het bestaande historische beeld op een zeker gebied aan de laatste uitkomsten van vorsingsarbeid te toetsen. Zwaartepunten van het onderzoek op het vlak van de middeleeuwse geschiedenis zijn momenteel gelegen in de kwesties rond het keizerschap van Karel de Grote, het keizerschap in het algemeen en de verhouding van het pausdom tot het keizerschap. Ook omtrent de rol van Byzantium zoekt men tot een dieper inzicht te geraken. De jongste literatuur heeft op deze punten al menig nieuw licht doen schijnen. Wat betreft het keizerschap van Karel de Grote vindt men een grote hoeveelheid van de voornaamste literatuur aangeduid in de *Sonderabdruck* van een artikel van Percy Ernst Schramm: *Die Anerkennung Karls des Grossen als Kaiser* (*Hist. Zeitschr.* 172, afz. uitg. München 1952, 71 pp.) De studie van diverse van de daarin genoemde auteurs stelt ons in staat enige zeer nodige onderscheidingen te maken in de gebruikelijke voorstellingen omtrent het keizerschap, dat men aanstonds na het jaar 800 aan Karel wil toedichten, zonder dat men zich realiseert dat hier verscheidene invloeden hebben gewerkt. Karels clerici (Alcuin, Fridugise, Candidus, Wala) zijn de aanhangers van en de stuwende krachten achter een universalistische keizerschapsidee; Leo III en de curie werken vanuit een lokaal-Romeinse behoefte; Karel zelf is een praktische geest, niet speculatief, geneigd tot een christelijke politiek, maar zeer gesteld op een zelfstandige positie, ook tegenover de paus en het Romeinse volk. De indrukken in Rome opgedaan en de theoretische voorlichting van Alcuin c.s. hebben wel even zijn politiek beïnvloed: de op de synode van Aken (maart 802) genomen maatregelen zijn vol van een keizerlijk besef. Maar de synode van oktober van datzelfde jaar, die in een meer gespecialiseerde wetgeving de praktijk van een werkelijk keizerschap vorm zou moeten geven, geeft geen resultaten te zien. De feitelijke invloed van het keizer-zijn op Karels politiek is uiterst gering.

Daartoe is ook de conceptie zelf te onduidelijk. Leo III heeft in 800 geen uitdrukkelijke verklaring gegeven, welke rechtsverhoudingen na zijn keizerscreatie zouden gelden. Er is een tegenstelling tussen de curiale opvatting, die

de bescherming van de Kerk - welke voor deze heren de essentie is van het keizerschap - maakt tot een kerkelijk ambt, en de Germaans-Frankische opvatting, die uitgaat van Karels patriciaat van Rome, en zijn keizerschap ziet als de heerschappij van de beschermheer over de persoon van de beschermeling en over diens wereldlijk bezit (dus niet over de Kerk als zodanig!).

In een artikel 'Papsttum und Kaisertum im hohen Mittelalter; Werden, Wesen und Auflösung einer Weltordnung' (H.Z. 187, 1959, 1-53) dat de weer zeer prettige ondertitel draagt: 'Ein kritischer Überblick' - ook hier is in groten getale de belangrijkste literatuur op dit historisch-wezenlijke punt vermeld - maakt Th. Mayer ons attent op de verschillen die zich in de Kerk-Staatverhouding op een ander vlak voordoen, nl. de geografisch-ideologische tegenstellingen tussen oosten en westen. In Byzantium is de Kerk jonger dan de Staat, en de christelijke Kerk is dan ook als van ouds onder de Staat ondergeordend: er is een eenheid tussen beide, geen tegenstelling tussen wereldlijk en geestelijk belang: een monisme dus, terwijl het westen op dit punt duidelijk dualistische trekken vertoont. Een keizerschapsidee in kerkelijke zin steunt daar op ideologisch-belaste historische feitelijkheden, op de 'Schenking van Konstantijn' en de 'Overbrenging van het Rijk' (translatio imperii): de verhoudingen zijn daar veel minder natuurrechtelijk dan in Byzantium. Daar-tegenover ontwikkelt zich de idee van een 'romfreies Kaisertum', dat in werkelijkheid niets meer is dan een verhoogd zelfstandig grootfrankisch koningschap.

Merkwaardig is nu dat de translatio-gedachte de overbrenging insluit van het ganse Byzantijnse bestel van *Staats*opperhoogheid op de Westelijke Kerk. Feitelijk blijkt noch de Westelijke Staat daartoe de organisatie te bezitten - hoe achterlijk is de administratieve organisatie van Karels rijk vergeleken bij Byzantium en het rijk van Haroen-al-Raschid! - noch ook is de Westerse Kerk zelf daartoe voldoende uitgebouwd.

In de laat-Karolingische chaos (eind 9e begin 10e eeuw) ontwikkelt zich dan een hervormingsstreven dat de *pauselijke* alleenheerschappij gaat bevorderen. Hendrik II die pausen afzet en aanstelt (Sutri, 1046) handelt daarmee in overeenstemming met de gedachtenwereld van de traditionele Kerk: de curie keurt zijn handelingen goed, maar de hervormers van Cluny wijzen deze staatsbeoefening af, ofschoon nog steeds in Rome's ogen het keizerschap ondergeordend is aan de paus. Het in deze strijd tussen Kerk en Staat herhaaldelijk gebruikte translatio-argument wordt dan van zijn oorspronkelijk karakter omgebogen tot een fundament voor de theorie van de *pauselijke* opperhoogheid.

De volledige breuk komt onder Gregorius VII: de keizer-koning wordt uit zijn plaats in de Kerk gestoten, en de Kerk zelf omgevormd in een priesterkerk. Nu staan er twee zelfstandige instituten tegenover elkaar, die een heftige strijd gaan strijden omdat zij traditioneel zozeer vervlochten waren: de kerkvorsten waren de steunpilaren geweest van het Rijk.

Als het Rijk zich dan losgeworsteld heeft en een eigen ministerialiteit heeft opgebouwd, dan wordt deze de drager van een rijksideologie die alle idee

van een onderordening onder de Kerk scherp afwijst, en het keizerschap even onmiddellijk onder God plaatst als het pausdom. Wel wil het dan de gegroeide westelijke nationale staten onder het Rijk vangen (Rainald van Dassel spreekt van de 'reguli', de kleine koninkjes...). Dit roept dan een nieuwe oppositie op, en Johannes van Salisbury vraagt zich af wie dan toch wel de Duitsers tot heersers over de wereld heeft gemaakt!

Van belang is het in te zien hoe op grond van deze acute tegenstellingen aan beide zijden de eigen positie grondiger wordt doorgedacht, waarbij echter het dialectisch opsplitsen van allegorieën die een eenheid in samenwerking zochten uit te drukken (zon en maan, ziel en lichaam, twee ogen in het ene hoofd, zelfs de twee zwaarden) de divergentie alleen maar verscherpt. De kanonisten zoeken regnum en imperium te scheiden: maar hoe zou dit lukken daar de reële macht van de Keizer op zijn Koningschap berust; geeft de paus het eerste, het tweede zeker niet!

A. G. WEILER

(Wordt vervolgd).

Tijdschriften in vogelvlucht

De bedoeling van deze rubriek is niet, een volledig overzicht te geven van de inhoud der vele tijdschriften, die er voor ons vak zijn. De drie redacteuren hebben alleen de belangrijkste tijdschriften in het oog gehouden en die artikelen aangehaald, die voor klassikaal gebruik in aanmerking komen.

a. In de Kon. Bibliotheek vindt men onder no. 632 in de tijdschriftenafdeling: Archives. In Volume III no. 20 Michaelmas 1958 staat een alleraardigst artikel over de Acts of Parliament, en dan in het bijzonder over de originele Acts, die nu bewaard worden in The House of Lords Record Office te Westminster. Aanleiding tot dit artikel waren de talrijke vragen van studenten, die het House of Lords bezochten, zoals: 'Hangt het Grootzegel aan een Act; Tekent de vorst een Act; Hoe zien die oude Acts er uit?' Welnu, deze en andere aardige bijzonderheden vertelt Maurice F. Bond in 16 blz.

b. Het frisse History today (Kon. Bibl. no. 827) geeft in het aprilnummer van 1959 een aardig artikel over Mussolini: Artist in propaganda, door Denis Mack Smith; interessant is ook: Cromwell and the Execution of Charles I, door Sir Charles Ogilvie.

c. Wie over de reformbanketten in Frankrijk zich wil oriënteren, vindt een artikel van 15 blz. in: The Journal of Modern History, maart 1959. (K.B. no. 106). De schrijver is: John J. Baughan.

De titel is: The French Banquet Campaign of 1847-1848.

d. In het meer bekende Tijdschrift voor Geschiedenis (72ste jaargang, aflevering 1) kunt u over de in elk leerboek gekraakte cultuurprocenten enige bijzonderheden ter kruiding van de les vinden. Titel: *De cultuurprocenten in de praktijk en in de ogen der tijdgenoten*. Schrijver: Dr. R. Reinsma.

Aflevering 2 geeft ook voor ons belangrijke artikelen. Prof. Van Dillen licht het begrip Mercantilisme toe. Dr. Schulte Nordholt behandelt de brieven van onze gezant in de V.S. tijdens de Burgeroorlog. Aardig is ook het artikel van Lubberhuizen-van Gelder over Amerikaanse memoires uit ± 1850 Interessant is ten slotte: Van Nieuwenhuizen, *Het ontstaan der Staten-Generaal in de Nederlanden in 1464, waarin betoogd wordt, dat het samenroepen ervan in geen geval een poging tot centralisatie der Bourgondiërs is.*

e. De meesten uwer zullen met groot genoegen het eerste nummer van Reflector ontvangen hebben. De heer Canters c.s. bewijzen hun collega's hiermee wel een zeer grote dienst. Zo ik één bezwaar mag opperen, dan is dat tegen eventueel gebruik in een eerste klas. Daar lijkt me de stof te moeilijk!

R. REINSMa

GESCHICHTE IN WISSENSCHAFT UND UNTERRICHT

Dit maandschrift, orgaan van het *Verband der Geschichtslehrer Deutschlands*, een oudere zuster van onze uitgave dus, is van uitnemend belang voor de geschiedenisleraar. Daar de prijs (15 DM) voor velen te hoog zal worden geacht voor een persoonlijk abonnement, wordt hier een overzicht gegeven van de belangrijkste artikelen uit de eerste vijf afleveringen van de lopende, tiende, jaargang.

In Heft 1 en 2 valt de aandacht op artikelen van Ursula Gebrecke en Gisela Wagner: Der historische Atlas - ein ungelöstes Problem; 'Exemplarisch' oder 'thematisch', Versuch einer Begriffsklärung (Op hetgeen deze titel betekent kan hier niet worden ingegaan; men vrage het aan een der deelnemers aan de op 28 febr./1 maart j.l. te Havelte gehouden conferentie of raadplege de laatste jaargangen van GiWuU.); Geschichtliche Bildung? (1. Was bleibt?, 2. Interesse und Verständnis, 3. Geschichte, ein 'mündliches' Fach, 4. Schriftliche Aufgaben).

In Heft 3 en 4 staan o.m. artikelen van Karl Mielcke: Wissenschaft und Utopie in der Geschichtslehre von Karl Marx en Der Humanismus des jungen Marx; voorts: H. W. Hertzberg: Zehn Jahre Israel, theologische Bemerkungen zum Israelproblem en Frits Terveen: Aus einer Wahlrede Hitlers am 27. Juli 1932 in Eberswalde, ein praktisches Bei-

spiel zur Arbeit an Filmdokumenten.

Heft 5 ten slotte bevat o.m. een artikel van Heinrich Bodensieck: Zur aussenpolitischen Argumentation des Nationalsozialismus nach dem Münchener Abkommen, en Erich Kosthorst, Der Nationalsozialismus und die deutsche Widerstandsbewegung, Bericht über eine Unterrichtsreihe, ten slotte: Der Investiturstreit als exemplarisches Thema im Geschichtsunterricht der Oberstufe van de hand van Bernhard Sutor.

Afzonderlijk genoemd dienen te worden de samenvattende 'Literaturberichte', waarvan wij er enkele noemen: Renaissance und Reformation, Absolutismus und Aufklärung en, zeer uitvoerig, verdeeld over aflevering 3 en 4, Mittelalter van P. E. Schramm; ook dienen te worden vermeld: Zur Geschichte des Mordes an den Juden Europas van Wilhelm Schreckenberg en Verfolgung und Widerstand 1933-1945 in Heft 5.

Al met al een op hoog niveau staand tijdschrift van een binnen redelijke grenzen gehouden omvang, zodat ook de druk bezette leraar er doorheen kan komen. De Nederlandse lezer zal in het bijzonder met genoegen constateren, dat met het jongste Duitse verleden allerminst verstopptje wordt gespeeld.

ZILVERBERG

The World Today is een uitgave van het Royal institute of international affairs. Het verschijnt maandelijks en bevat artikelen, meestal van een tiental bladzijden. Men kan dit tijdschrift verwant noemen aan onze *Internationale Spectator*, alleen geeft het breder voorlichting: behalve politieke kwesties worden sociaal-economische en culturele problemen aan de orde gesteld. Een greep uit de even bonte als uitstekende reeks bijdragen: Frankrijk na de verkiezingen, de rakettenpolitiek der Russen, vooruitgang in de Vietnamese republiek, de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 1960, economisch herstel en de strijd om de politieke macht in Indonesië, de Benelux-landen en de NATO, 'disengagement', de Europese handel in het tijdperk van na de free trade, nationalisme in Afrika, landhervormingen en communes in Rood China, het Duitse probleem en de Europese veiligheid, India's reactie op de Tibetaanse crisis.

In het aprilnummer van *The English Historical Review* publiceert Th. Zeldin een korte beschouwing over de politieke toestand in Frankrijk aan het begin van het tweede keizerrijk: *Policy in the French General Election of 1849*. Die verkiezingen zijn bij nader

onderzoek bijzonder interessant, omdat de partijstructuur in Frankrijk heel wat gecompliceerder was dan men tot nog toe heeft gedacht. Niet in Parijs, maar in de departementen en in de provinciestadjes werd feitelijk de verkiezingsuitslag bepaald. Uit de correspondentie van de minister van binnenlandse zaken blijkt, dat deze indirect druk uitoefende, hoewel hij natuurlijk beweerde, de verkiezingen niet te willen beïnvloeden.

Het Limburgse tijdschrift *De Maasgouw* (aflevering 1 van dit jaar) bevat een artikel over het fort St.-Pieter te Maastricht, waarvan niet Menno van Coehoorn maar zekere Daniël Wolff baron van Dopff de bouwmeester is geweest. De rijk geïllustreerde beschrijving van de fortificaties, de verbeteringsprojecten en moderniseringswerken kan bij gelegenheid van pas komen bij het onderwijs.

Nu steeds meer collegae in hun lessen aandacht besteden aan de geschiedenis van eigen gewest en plaats, kan gewezen worden op mijn bespreking van de literatuur over de geschiedenis van Noord-Brabant in het aprilnummer van *Brabantia*.

MANNING

Boekbespreking

DR. PETER SCHÖLLER, *Le cas de Louvain et le livre blanc allemand*. Editions Nauwelaerts-Leuven, xx-120 pag. 60 fr. b.

De tragedie van Leuven in augustus 1914 wordt nog vaak als voorbeeld aangehaald bij de behandeling van de bedreven oorlogsgruwelen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Men moest zich baseren op Duitse bronnen, n.l. het op last van de Duitse regering uitgegeven Witboek. Het gevolg hiervan was, dat men de nadruk moest leggen op activiteiten van franc tireurs, die aanleiding werden tot Duitse represailles. In dit boekje is een en ander goed onder de loep genomen, ook aan de

hand van documenten uit Duitse archieven. Dit kritisch onderzoek bracht aan het licht, dat het Duitse Witboek opzettelijk een verkeerd beeld van de gebeurtenissen gaf. De gehele kwestie der franc tireurs is daardoor op losse schroeven komen te staan. Men krijgt de indruk, dat een en ander voor een groot deel het gevolg is geweest van een angstpsychose onder de Duitsers in Leuven. In ieder geval is de gehele kwestie in een nieuw, maar zeker niet in een gunstiger licht gezet.

SUZANNE TASSIER, *La Belgique et l'entrée en guerre des Etats-Unis 1914-1917*. La Renaissance du Livre, Brussel, 171 pag.

In dit belangrijke boekje wordt ons een beeld gegeven van de wijze, waarop het probleem België werd uitgebuit om in de Verenigde Staten een stemming ten gunste der Geallieerden te kweken. Het is zeer instructief wanneer men leest hoe het isolationisme afbrokkelt o.m. door de acties, die uitgingen van de

'Commission for Relief in Belgium', de in de Verenigde Staten residerende Belgische delegatie en waaraan ook Theodoor Roosevelt niet vreemd was. Het is goed, dat de schrijfster ons eens duidelijk heeft gemaakt hoe een oorlogsverklaring kan worden voorbereid.

DR. J. VERSEPUT

WERELD IN WORDING

Novem

W. BEEMSTERBOER S. J., C. J. CANTERS, MR. A. C. HENNY,
MEJ. M. JACOBS, DR. J. A. J. JOUSMA, H. J. NANNEN,
DR. L. C. SUTTORP, G. J. DE VOOGD, DR. H. F. WESSELS

Deel I

PREHISTORIE, OUDHEID EN MIDDELEEUWEN

260 blz. 2e druk, geb. f 5.75

Deel II

NIEUWE GESCHIEDENIS

240 blz. geb. f 5.75

Deel III

VAN DE FRANSE REVOLUTIE TOT HEDEN

556 blz. 5e druk geb. f 9.75

De auteurs zijn bij het schrijven van deze methode van de volgende beginselen uitgegaan:

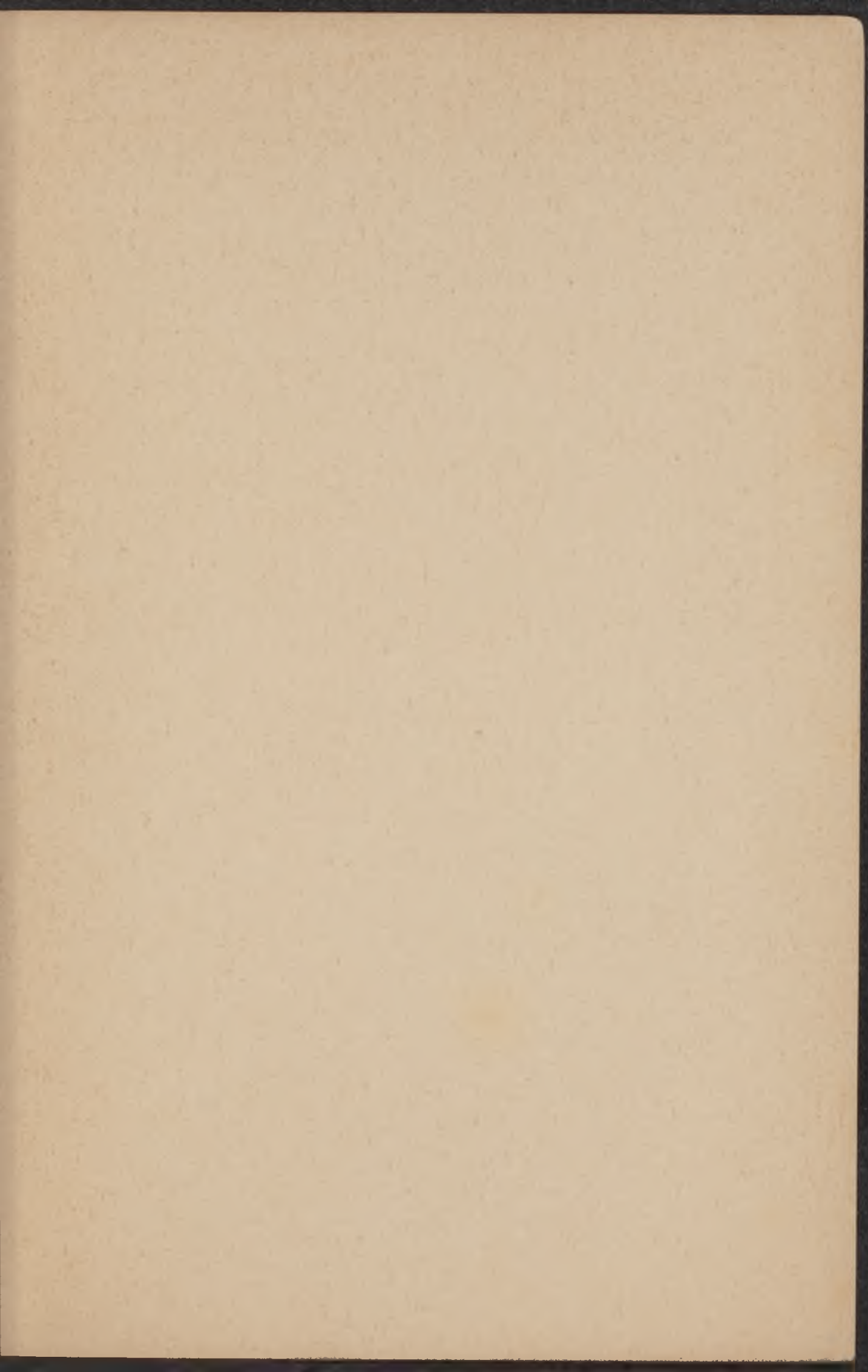
- * aan de cultuurgeschiedenis is een grote plaats ingeruimd
- * de overlading met feiten en namen uit de politieke geschiedenis is vermeden, door de stof te groeperen om een aantal kernen
- * aan de wereld buiten Europa is aandacht besteed.

De tekst is in grote en kleine letter gedrukt. De stukken in grote letter vormen een aaneensluitend geheel, *dat in omvang geringer is dan de tot nu toe gebruikte leerstof*. De gedeelten in kleine letter geven een toelichting of/een een uitbreiding van de stof.

De illustraties vormen een wezenlijk bestanddeel van de methode en sluiten nauw bij de tekst aan. De kaartjes zijn niet bestemd om een atlas te vervangen, maar kunnen bij het bestuderen van de les een steun voor de leerlingen zijn.

Een uitgave van

VAN GOOR ZONEN DEN HAAG

VOLKSHOGESCHOOL BERGEN
BERGEN Nh.

TELEFOON (02208) 2734
POSTGIRO No. 353693

5e Conferentie over geschiedenisonderwijs.

10 - 11 oktober 1959.

De 5e conferentie over geschiedenisonderwijs zal, zoals reeds eerder een keer het geval was, plaatsvinden op de Volkshogeschool "Bergen", ditmaal op "de Zandhoeve" en wel op het weekeinde van 10 - 11 oktober a.s. De algemene leiding berust bij Mr. O.V.L. Guermonprez, hoofdleraar van de Volkshogeschool. De organisatie is weer in handen van de heren J. Haak en H.E. Heringa, ditmaal echter voor het eerst in overleg met het bestuur van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland. Alle docenten in geschiedenis aan V.H.M.O.- en Kweekscholen zijn van harte welkom.

Na het optreden van een buitenlandse gast op de vorige conferentie (waarover U hierbijgevoegd een verslag vindt) zullen deze keer weer enige Nederlandse geschiedenisleraren aan het woord zijn, om mededelingen te doen over bepaalde experimenten uit hun onderwijservaring. De vergadering wordt verzocht om in de discussie stelling te nemen t.a.v. de bruikbaarheid van de uiteengezette methodes.

Het programma omvat:

zaterdag 10 oktober:	17.00 uur	aankomst en begroeting
	18.00 uur	warme maaltijd
	19.30 uur	<u>werkstukken in de geschiedenisles</u>
Inleiders:	Dr. P. Fontaine	(St. Ignatiuscollege, Amsterdam)
	Mr. W.A. Spruyt	(1ste Vrijz. Chr. Lyceum, Scheveningen)
zondag 11 oktober:	+ 11.30 uur	koffie en <u>gedachtenwisseling</u> over voortzetting en intensivering van het werk van deze conferenties: de bestudering en toepassing van nieuwe methodes in het geschiedenisonderwijs.
	12.45 uur	koffiemaaltijd
	13.45 uur	<u>het totale beeld der historie als achtergrond van de geschiedenisles.</u>
Inleider:	C.J. Canters	(Johan de Wittlyceum, Scheveningen.)
	16.00 uur	sluiting.

De Volkshogeschool "de Zandhoeve" is gelegen aan de Duinweg tussen Bergen en Schoorl. De N.H.A.D.C. bus richting Camperduin vertrekt rechts van het station Alkmaar om 16.16 uur en de bus stopt op verzoek bij "de Zandhoeve".

Het logies op de Volkshogeschool vindt plaats op eenvoudige slaapzaaltjes. De deelnemers worden verzocht zelf wasgerei, lakens en sloop mee te nemen.

Z. O. Z.

Deelnemerskosten: f 7.50 per persoon.

Door de medewerking van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen zal het mogelijk zijn om aan verafwonende deelnemers een tegemoetkoming in de reiskosten aan te bieden.

Zoudt U zich zo spoedig mogelijk door middel van een briefkaart willen opgeven aan het adres: Volkshogeschool "Bergen" te Bergen N.H?

VAN GOOR ZONEN DEN HAAG